

ROMÂNIA
UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ-NAPOCA

Str. Mihail Kogălniceanu, nr. 1, 400084 Cluj-Napoca
Tel. (00) 40 - 264 - 40.53.00*; 40.53. 69 ; 40.53.22
Fax: 40 - 264 - 59.19.06
E-mail: rector@ubbcluj.ro

Nr. 933 din 17 ianuarie 2011

De ce România rămâne în urmă?

Andrei Marga

Discurs inaugural la
primirea titlului de *doctor honoris causa*
al Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava
în 31 ianuarie 2011

Sunt sincer emoționat să primesc titlul de doctor honoris causa al Universității „Ștefan cel Mare”, gândindu-mă la tradiția de reflecție din Bucovina și la inițiativele acestei universități. Vreau să vă mulțumesc din toată inima pentru onoarea pe care mi-o faceți și să procedez cu recunoștință la susținerea cuvântului inaugural. Întrucât provin din domeniul studiilor contemporane, îndrăznesc să cred că nu este temă mai presantă pentru conștiința unui cetățean român de astăzi decât cea înfășurată în întrebarea: „de ce România rămâne în urmă?”.

Nu trebuie, desigur, să coborâm în timp până la Dinicu Golescu pentru a percepe acuitatea întrebării. Este destul să-l citim pe Eminescu, care observa adesea superficialitatea devenită obișnuință la Carpați: „Nerăbdători cum suntem, nu ne-am deprins a cunoaște cum că lucrurile luate din temei ar fi și mai

trainice și mai folositoare și totodată cu mult mai ieftine decât mulțimea de forme goale care neavând înțeles și utilitate, cer mereu muncă de Sisif de a fi recunoscut” (Eminescu, **Opere**, IV, Publicistică, Univers Enciclopedic, București, 200, p. 449). Mai târziu, Eminescu adăuga: „Țara care, prin activitatea instituțiilor ei, încurajează ignoranța, neconsecvența, lipsa de caracter, ba le decorează chiar, dovedește că e în descompunere” (V, p. 29).

Dar acestea, se poate obiecta, țin de un trecut îndepărtat. Numai că, între timp, România nu a încetat să rămână în urmă. Bunăoară, în 1907, țara era răvășită de ultima răscoală a țăranilor din Europa. După primul război mondial România rămăsese ultima țară care emancipa evreii, iar în anii treizeci, sub guvernul Goga – Cuza, în țară se adoptau între primele legi rasiale din Europa.

Nu au lipsit, desigur, izbânzi, dar țara a continuat să aparțină înapoierii. În vremuri mai noi, România a fost ultima din blocul sovietic care s-a eliberat, în 1989, și printre ultimele care au făcut reformele indispensabile și au fost primite în Uniunea Europeană și NATO. În 2009-2011 România a luat cele mai greșite măsuri anticriză, iar acum a apucat vârtos ultimul loc în Europa comunitară la productivitatea muncii, venituri, nivel de trai și locul de frunte la datorii fără acoperire, la prețurile produselor și la bolile cardiace. Opinia internațională este astăzi univocă: România este printre cele mai sărace țări ale Europei, cu o conducere nepricepută și coruptă.

1.

Să ne plasăm, însă, în istoria recentă (așa cum am făcut, de astfel, în volumul de prelegeri pe care le-am susținut la München și Viena: **Die Kulturelle Wende**, Cluj, University Press, 2005). Știm că în țările din Europa Răsăriteană a avut loc, între cele două războaie mondiale, o dezbatere cu privire la calea de urmat. Răspunsurile au fost variate, între opțiunea pentru specificul național, la un capăt al spectrului, și opțiunea pentru sincronizare neîntârziată cu Occidentul, la celălalt capăt. Al doilea război mondial a pus capăt acestei dezbateri. După război, marxismul răsăritean s-a considerat nu numai doctrină a emancipării sociale, dar și vehicul al suprimării evidentei rămăneri în urmă a Europei Răsăritene față de Occidentul dezvoltat.

Cetățenii țărilor Europei Centrale și Răsăritene au optat în 1989 pentru abandonarea socialismului răsăritean în favoarea societății deschise. Această opțiune a fost nu doar una politică, pentru un sistem ce permitea libertățile individuale, ci și o opțiune economică și socială motivată de împrejurarea, din nou evidentă, că nici politica postbelică nu a suprimat rămânerea în urmă a țărilor respective față de Occident.

Eșecul marxismului răsăritean de a scoate țările Europei Răsăritene din înapoierea istorică față de Occident a dus la relansarea întrebării: de ce au rămas în urmă țările din Europa Răsăriteană? Comunismul invocase ritual, ca răspuns, „egoismul burgheziei autohtone”, care nu și-ar fi sacrificat interesul pentru obținerea profitului cu investiții reduse, și „imperialismul” marilor puteri, care s-ar fi preocupat de asigurarea dominației în detrimentul dezvoltării zonei. În 1989, această argumentare s-a prăbușit, pierzându-și plauzibilitatea.

Între timp, s-au profilat noi răspunsuri la întrebare. Astăzi, în orice caz, concurează pe acest teren: *adamsmithonismul* – conform căruia orice popor va folosi oportunitățile de a se afirma de îndată ce nu va mai fi împiedicat să o facă; *naționalismul* – după care națiunile se dezvoltă ele însele din momentul în care nu mai sunt controlate de forțe străine; *mondialismul (world system theory)* – ce repune accentul pe efectele redistributive ale structurării economice mondiale; *teoria modernizării* – ce scoate în relief dependența dezvoltării de decizii interne în favoarea unei modernizări neînjumătățite. În acest context, o analiză precisă a devenit din nou indispensabilă pentru cei care trăim în România. Motivul este simplu: nu numai după comunism, dar și după revenirea în Europa unită țara noastră nu a încetat să rămână în urmă. Să lărgim, însă, cercetarea.

2.

Europa actuală a început să se configureze în secolele XI-XII¹. Este știut că, anterior, centrele dezvoltării au fost în Răsărit – începând cu Egiptul, Ierusalimul, Grecia antică. Dar deja în secolele amintite Vestul începe să se desprindă, lăsând în urmă restul continentului. În secolul al XVI-lea, țările din Europa Răsăriteană se plasau deja semnificativ în urma țărilor occidentale sub aspectul producției economice, dezvoltării tehnologice, diferențierii sociale, urbanizării,

inițiativelor culturale². Țările răsăritene începeau să fie „înapoiate”, iar rămânerea în urmă nu a mai fost surmontată nici până astăzi.

Răspunsurile la întrebarea privind originile (cauzele) rămânerii în urmă a țărilor din Europa Răsăriteană față de Occident lasă să se observe următoarea ordonare: a) rămânerea în urmă precede epoca modernă și a fost generată pe treptele istoriei anterioare, premoderne; b) slaba urbanizare în consecința acțiunii dezlănate a regilor, stăpânilor feudali și conducătorilor bisericești, care nu au conlucrat la timp la crearea unei dinamici politice și a unei atmosfere intelectuale favorabile dezvoltării; c) dependența de țările dezvoltate ale Occidentului european și de America; d) căderea sub dominația otomană; e) contactul prea redus cu țările Europei occidentale; f) căderea țărilor din Europa Răsăriteană sub controlul viziunilor naționaliste ale unei elite intelectuale ambiționate să-și păstreze dominația; g) căderea acestor țări sub socialismul răsăritean; h) dificultățile adaptării la prerechizitele culturale și comportamentale ale societății moderne; i) întârzierea implementării de reforme ce favorizează dinamica și dezvoltarea. Avem astăzi rațiuni suficiente să ne îndoim de unele dintre aceste răspunsuri.

Aș menționa mai întâi faptul că astăzi – așa cum am arătat în volumul **Filosofia unificării europene** (2003) – în mult discutata „*apartenență la Europa*”, trebuie, prin forța stărilor de lucruri, să operăm diferențieri principiale. Anume, diferențierea între „apartenența geografică” (sau situarea în limitele date de Oceanul Atlantic, Munții Urali, Marea Mediterană, Oceanul Înghețat de Nord), „apartenența istorică” (sau participarea la mișcările care au dat formele instituționale și culturale ale Europei, de la crearea polisurilor, trecând prin contactul cu tradiția iudeo-creștină, cu soluțiile moderne în cunoaștere, economie și drept, la apărarea fundamentelor societății libere), „apartenența instituțională” (sau întruchiparea organizărilor și legislației societății deschise) și „apartenența culturală” (sau cultivarea unei atitudini în cunoaștere și în viața practică caracterizată de încredere în analiza factuală, failibilism și cultivarea spiritului critic)⁴. Mai trebuie menționat că unificarea europeană, desfășurată după al doilea război mondial, se înfăptuiește plecând de la țările cele mai dezvoltate ale

Vestului european și pune accentul decisiv pe apartenența instituțională și culturală la Europa.

Se poate spune legitim că dezvoltarea țărilor nu este condiționată strict geografic. Oricât de importante sunt resursele naturale, proximitatea față de mari căi de comunicație și celelalte componente ale condiționării geografice, acestea nu afectează hotărâtor dezvoltarea instituțională și culturală. Destule țări europene de astăzi au atins o dezvoltare instituțională și o dinamică ce le face competitive pe piețele pretențioase ale inovațiilor culturale și tehnologiilor, *fără a dispune de un mediu geografic generos*. Pe de altă parte, sunt suficiente exemple de țări europene care, deși nu au participat la îndelungata istorie europeană și nu pot invoca o substanțială „apartenență istorică” la Europa, satisfac neîndoielnic criteriile „apartenenței instituționale”. *Trecutul nu a avut niciodată o greutate fatală, iar experiențe existente susțin ideea comprimării trecutului și a posibilității ieșirii din trecut*. Chiar dacă o tradiție are importanță crucială în dezvoltare, iar istoria anterioară nu este de ignorat, atunci când se caută explicația stării unor societăți este adevărată constatarea că trecutul nu împovărează și nu împiedică dezvoltarea.

3.

Cum a fost posibilă, însă, apariția societăților occidentale, de care Estul european vrea să se apropie? Cel puțin de la Hegel încoace avem încercări reluate de a da răspuns la întrebare, în care „occidental”, „modern”, „capitalism” sunt echivalate. Motivul este la îndemână: geneza lumii moderne nu este doar o problemă de istorie, ci o problemă identică cu întrebarea „ce avem de făcut pentru a deveni moderni?”. Hegel a plasat explicația în conștiința libertății individuale, care, în consecința Reformei, s-a generalizat, dar a conceput evoluția societății ca parte a istoriei spiritului. Comte a plasat-o în afirmarea crescândă a științei moderne. Marx a plasat-o în trecerea la tehnica mașinistă, care ar fi pus în mișcare, treptat, relațiile din societate. Nietzsche a văzut în cultura occidentală, de asemenea, semnele unui triumf, desigur chestionabil după opinia sa, al mentalității științifice asupra miturilor. Max Weber i-a căutat originile mai adânci în motivația comportamentelor umane și, prin acestea, în

eticile induse de viziuni cuprinzătoare asupra lumii⁴. Iar șirul ilustrărilor poate continua⁵.

Astăzi, mai cu seamă pe baza oferită de tranziția de la socialismul răsăritean la societatea deschisă, putem constata că țări cu condiții similare de „start” au înfăptuit în ritmuri variate tranziția și au ajuns în stadii diferite. Condițiile generale de evoluție au fost până acum aceleași: perioadă de pace în Europa, disponibilitatea Occidentului la a sprijini tranziția și la a-i premia pe silitori, atașarea la Occident a devenit deviză cvasigenerală în Răsărit. Putem da credit, pe de altă parte, tezei lui Adam Smith, conform căreia orice popor are propensiune naturală spre progres, pe care îl va realiza de îndată ce nu sunt piedici. *Așa stând lucrurile, se poate asuma că diferențele înregistrate între „tranzițiile” diferitelor țări se datorează, în cele din urmă, culturii care induce comportamente și acțiuni.* Dependența abordată mai întâi de Max Weber – de la economie (și societate, de fapt) la etică (și cultură, în fond) pare să se confirme încă o dată, într-un context nou. Ipoteza (de la început) profundă a autorului lucrării **Etica protestantă și spiritul capitalismului** (1905) este susținută acum cu argumente suplimentare, chiar dacă în forma mai generală a condiționării culturale a comportamentelor și, prin acest intermediu, a societăților⁶.

Tranziția a infirmat încă o dată truismul conform căruia „de la economie pornește totul”, atestând, în schimb, dependența culturală a înseși economiei. Cercetările consacrate apariției creșterii economice în zorii epocii moderne au probat, de altfel, dependența creșterii economice (măsurată în produsul pe cap de locuitor) de dezvoltarea libertăților individuale și emergența libertăților din cadrul instituțional și vederile oamenilor. Douglas C. North, în **The Paradox of the West** (1995), a argumentat că „eșecurile organizării umane presupun nu doar înapoierea economică, ci înapoiere socială, intelectuală și politică, de asemenea... Spre complexa interacțiune dintre economic și politică trebuie să îndreptăm cercetarea cheilor care dau seama de ridicarea Occidentului. Mergând înapoi un mileniu, cercetând rădăcinile libertății moderne, trebuie să privim, deopotrivă, spre cadrul instituțional și spre contextul intelectual din care au ieșit percepțiile care au ghidat acțiunile umane”⁷. Creșterea economică a depins, așadar, de cadrul instituțional, care, la rândul său, a depins de contextul

intelectual configurat de reprezentări culturale ale libertății, ce au condiționat percepțiile celor care au acționat. *Desigur că oamenii acționează conform „intereselor”, dar și „interesul” cel mai propriu persoanei, „interesul personal”, nu este nicidecum ceva dat nemijlocit, ci mereu o variabilă intermediată cultural.*

În volumul **Relativismul și consecințele sale** (1998) am arătat că „dacă încercăm să extragem din această experiență (a genezei culturale a libertăților NM) nivelele decisive pentru condiționarea culturală a creșterii economice, atunci sunt de considerat următoarele: *creșterea economică* exprimată în producția pe cap de locuitor; *regim de proprietate* având ca nucleu proprietatea privată; *cadru instituțional* organizat în jurul libertății persoanelor și al derivării voinței publice din competiția alternativelor; *interpretări ale vieții sociale* ce susțin acest cadru; *interes personal* de care este legată conștiința interesului personal; *percepție a realității* condusă de disponibilitatea la învățare; *acțiune* de satisfacere a interesului personal; *disponibilitatea la învățare*; *percepția orientată*. Această „decupare” atestă cu forța evidenței dependența culturală – încă o dată: dependența de acea cultură care induce comportamente și acțiuni – a modernizării.⁸

4.

Putem acum, după ce ne-am asigurat un punct de sprijin în ceea ce privește condițiile de posibilitate ale societăților occidentale, să revenim la răspunsurile la întrebarea „de ce au rămas în urmă țările din Europa Răsăriteană?” Ce valoare au aceste răspunsuri la o confruntare cu datele istoriei?

La sfârșitul anilor nouăzeci, s-a făcut din nou o analiză, în SUA. Rezultatul prim este lucrarea **The Origins of Backwardness in Eastern Europe. Economics and Politics from Middle Ages Until the Early Twentieth Century** (1989), al cărei răspuns poate fi rezumat astfel: rămânerea în urmă a Europei Răsăritene precede absorbția ei în sistemul mondial și trebuie explicată luând în seamă istoria diferită a regiunilor Europei; explicația (ce trebuie să răspundă la întrebarea simplă de ce Albania a avut o evoluție atât de diferită de Elveția) rezidă în apariția în Vest a unei „constelații politice și atmosfere intelectuale”, ca urmare a joncțiunii orașelor, regilor, lorzilor și bisericii, ce a imprimat un

dinamism specific, în vreme ce „Eastern Europe lacked many of the prerequisites for such development”; din secolul al XVI-lea se formează „periferia” Europei, ce include Răsăritul, și rămâne în urma restului; nici politicile ulterioare naționaliste, nici socialismul nu au putut înlătura rămânerea în urmă a Răsăritului; „dependența” nu a fost niciodată cauză a rămânerii în urmă ca atare, ci mai curând prilej de avantaje economice, chiar dacă „the contact with the west, whether in sixteenth century Poland, or in late nineteenth – century Romania, did not automatically bring the benefits of progress”⁹; “political dependency is not, by itself, a meaningful predictor of economic dynamism”¹⁰; “economic limitations have set boundaries for political action, not vice versa”¹¹; circumstanțele politice – în primul rând eforturile elitelor naționaliste de a domina, care au condus la irosirea proiectelor și la rate de schimb favorabile sponsorilor lor occidentali – au avut efectul decisiv asupra dezvoltării economice.

Răspunsul de mai sus¹², care pune întreaga greutate pe „constelația politică” (în fapt, pe calitatea deciziilor și a decidenților) și „atmosfera intelectuală”, este nu numai confirmat, ci chiar întărit de experiența tranziției din Europa Centrală și Răsăriteană. Tranziția s-a desfășurat între 1989 și 2004, în condiții internaționale probabil unice în istoria de până acum a Europei: ne aflăm încă în cea mai lungă perioadă de pace din istoria continentului, iar autonomia de decizie a națiunilor europene nu a fost niciodată atât de largă. *Niciodată propria evoluție nu a depins în atât de mare măsură de propriile proiecte și eforturi „interne” ale țărilor respective.* Faptul că și în urma tranziției au rămas diferențe semnificative între Europa Răsăriteană și restul continentului, că rămânerea în urmă continuă, ba în România s-a și accentuat din 2009, justifică tragerea de concluzii noi.

Din rațiuni suplimentare – perioada de autonomie de decizie a națiunilor Europei Răsăritene și instalarea condițiilor globalizării – *abordarea naționalistă a problemelor țărilor din regiune este în contratimp cu evoluția istorică europeană.* Din rațiuni ce țin de situația internațională – cea mai lungă perioadă de pace din istoria Europei și disponibilitatea Occidentului la a sprijini tranziția spre societăți deschise în Europa Răsăriteană – *este infirmată abordarea mondialistă ce pleacă de la „teoria sistemului mondial”.* Dezvoltarea se dovedește a fi

dependentă de forțele interne. Și în situația în care structura economiei mondiale aduce avantaje și dezavantaje, nimeni nu este împiedicat să-și ia deciziile adecvate. Împrejurarea că în chiar condițiile autonomiei de decizie a națiunilor și ale disponibilității țărilor occidentale la a sprijini tranziția, țările Europei Răsăritene au luat decizii discutabile (de pildă, favorizarea în alegeri a forțelor ce legau mai curând cu trecutul și, mai recent, căderea, precum în România, sub regimuri controlate de incompetenți și demagogi, care amintesc de pagini sumbre ale istoriei) arată că *abordarea adamsmithoniană este, în cel mai bun caz, o generoasă, dar naivă, presupuziție*. Autonomia de decizie, se dovedește a fi numai o condiție, inevitabil insuficientă, a dezvoltării. Alte condiții – acumularea de capital pentru investiții, democratizări și descentralizări ale deciziilor, o cultură instituțională, o politică a valorilor, guvernanți calificați, o cultură a libertății, motivații pentru efort disciplinat și acțiuni bazate pe cunoaștere – rămân, de asemenea, importante. Acestea sunt conținute în *teoria modernizării*.

5.

Nu prezint aici teoria modernizării. Am făcut-o, cu actualizarea de rigoare, în volumul **Cotitura culturală. Consecințe filosofice ale tranziției** (2005). Vreau să mă concentrez acum asupra a ceea ce analiza cea mai recentă a dat drept cauză a rămânerii în urmă a Europei Răsăritene: „constelația politică și atmosfera intelectuală”. Dacă este să stăruim în actualitatea noastră, ce lacune are „constelația politică” din România de astăzi? Ce neajunsuri afectează „atmosfera intelectuală”? Dar, înainte de orice, cum arată România acum?

După ce administrația Constantinescu-Isărescu a repus România pe direcția creșterii economice (în 2000), iar țara noastră primise (în 1999) invitația de aderare la Uniunea Europeană, s-au înregistrat creșteri economice și reforme instituționale semnificative, iar sub guvernele Convenției Democratice și ale Partidului Social Democrat s-au închis capitolele de negociere cu Uniunea Europeană. Țara a devenit în mod benefic membră a Uniunii Europene și a NATO. Oportunitățile oferite de aceste integrări au fost irosite, însă, din 2009 încoace. Bilanțul actualei guvernări este cel mai negativ din istoria recentă. România a fost adusă cu repeziciune în cea mai gravă criză a istoriei ei moderne

– o criză indigenă multiplă (o criză economică, de capacitate administrativă, de calificare a reprezentanților, de motivație). Ponderea populației active s-a redus sub linia de plutire. Îndatorarea (care trece de 90 de miliarde de euro) este cea mai mare din istoria țării. În numai doi ani PIB-ul s-a prăbușit cu o treime. Instituțiile statului s-au degradat. Nu contează ce votează cetățenii, ci cum se numără voturile. Aproape fiecare instituție a fost smulsă din rostul firesc (vedem, de pildă, lideri județeni de partid repezindu-se la Ierusalim să aducă lumina sfântă spre a-i manipula electoral pe niște sărmani sau, ca o culme europeană a prostului gust, desenând pe munți, cu trupul bietelor oi, numele conducătorului de ocazie!). Justiția este presată la politizare, școala la fel, amintind de anii cei mai negri ai Europei. Emigrarea a devenit din nou orizont de viață. Prestigiul liderilor este cel mai jos în era postbelică. Incapacitatea acestora de a concepe și dezbate soluții a devenit proverbială. Ideologia aruncării vinovăției pe fantasme („greaua moștenire”, „criza mondială”, „discriminarea europeană”, „opozitia de stânga” etc.) proliferează pe scară fără precedent.

Să dăm cuvântul evaluărilor făcute de la distanță, deci obiectiv, nu de cei implicați în situație. România va suferi mai mult în criză datorită nevoii stringente de investiții externe și „incompetenței decidenților”, scria „The Economist” (2008). Țara este vecină „incapacității administrative”, spunea Comisia Europeană (2009). La Washington se vorbea de eventualitatea „falimentului” (2010). Liderii țării sunt „șmecheri”, autori ai unor decizii „întunecate”, cu realizări „efemere”, ne informează „The Economist” (2010). Cel mai recent, reprezentanții FMI – care au sponsorizat direcția perceptibil greșită de combatere a crizei de către autoritățile actuale ale țării (cum am arătat în **Criza și după criză**, 2009)¹³ – mărturisesc decepția că măsurile nu dau rezultate. Nu cumva aceste evaluări – la care se pot adăuga multe altele, unele chiar mai drastice – spun ceva despre „constelația politică” din România actuală?

Să privim mai îndeaproape această „constelație”. Oricât de îngăduitori vrem să fim, ca cetățeni loiali, nu putem să nu observăm că în epoca conjugării energiilor România este „guvernată prin antagonizare”: sunt mobilizați întreprinzători privați contra bugetari, tineri contra celor mai puțin tineri, părinți împotriva cadrelor didactice, civili contra militari. Rezultatele se văd: o

descompunere a societății, cu efecte dramatice. În plus, România nu are astăzi putere legitimă, chiar dacă se invocă o legalitate chinuită: un guvern demis de parlament este reinstaurat, forțând regulile, după ce un partid cu puțin peste treizeci de procente, dintr-o participare la vot de patruzeci de procente, ia decizii fără dezbateri (publică și parlamentară) și fraudând votul, iar președintele pierde alegerile în țară, dar se instalează după ce Europa este lăsată uimită de viteza de vot din ambasadele țării. România trece la „președinție africană” și la „sistemul pretorian” – ca să mă exprim în termenii dreptului constituțional – o președinție care demontează partide și croiește o democrație aritmetică, pentru a se înconjura de activiști ce amintesc, prin obediență și spălare a creierului, de dictonul de tristă amintire „Mussolini ha sempre ragione”. Putem continua descrierea patologiei politicii actuale a României, dar o las în seama intervențiilor mele anterioare.

De ce se întâmplă toate acestea în România de astăzi? Ca de obicei, sunt multe ipoteze: că s-ar trăi efectele întârziate ale comunismului, că s-ar plăti costurile a douăzeci de ani de erori, că ar fi un context internațional neprietenos etc. Nimic mai fals! Nimic mai riscant, însă, decât efortul puterii de a înlocui discuția despre incompetența și eșecul guvernării actuale cu ideea „reformei statului”. Nu insist aici asupra reluării – destul de incult, de altfel – a sentințelor („De ce le e frică nu scăpă!”, „Vrem sânge proaspăt!” etc.) lui Hitler și a năravurilor (legi ce constau în negații și interdicții, instrumentalizarea religiei și a legislației etc.) regimului lui Mussolini (rezultând un „Mussolini de Babadag”, desigur!). Mă limitez la a reafirma că ar trebui explorată „constelația politică” de astăzi cu ajutorul ipotezei lui Thomas Mann. Se știe că celebrul romancier a avertizat – deja pe când Führer-ul avea, în sondaje, prezumabil, un procent foarte ridicat – că se pregătește catastrofa Germaniei. În 1945, în cronică sa de la Vocea Americii, Thomas Mann arăta că Germania a fost luată sub control, vreme de doisprezece ani, de cei mai puțin calificați și mai corupți („die Untersten” în frumoasa limbă germană!) și a fost condusă la catastrofă¹⁴. Putem aduce argumente abundente pentru a spune că România a intrat pe acest curs, de a se lăsa condusă de către cei mai nepotriviți, iar rezultatele sunt vizibile și, în continuare, anticipabile.

Să privim mai îndeaproape „atmosfera intelectuală” din țară. Nu fac caz acum de împrejurarea că la noi se dau intelectuali tot felul de neisprăviți fără operă, pe care nimeni nu i-a solicitat, în țară sau în afară, pentru a fi angajați și care s-au cățărât pe treptele demnităților publice. Intelectualul la propriu are o operă reflexivă și, în plus, cum spunea Bronislaw Gyeremek la Cluj, „se dedică celorlalți”. Privind situația din România, se pune întrebarea: câți dintre cei care ocupă funcții în instituții de cultură au operă și se dedică celorlalți? În fapt, „intelectualul oportunist și fripturist”, lipit de puterile zilei și stigmatizat de clasicii culturii românești moderne ocupă o prea mare suprafață.

Pe scenă i se alătură „intelectualul depășit de proces”, care pretinde mereu proceduri, dar nu vrea să vadă realitatea socială. El se face că nu observă că și Nicolae Ceaușescu cerea să fie dus în fața Mării Adunări Naționale, cu toate că răspunderea acestuia pentru situația dezastruoasă a țării era incontestabilă. Apoi, pe scenă este vocal „intelectualul înșelării”, care vrea să mute discuția de la răspunderea celor care conduc astăzi țara, în istorie, clamând tot felul de falsuri („nu avem elite”, „suntem după douăzeci de ani de greșeli”. „am avea instabilitate politică dacă am demite administrația actuală a țării” etc.) sau cerând liniște și speranță. Vine, în sfârșit, „intelectualul tănuț al puterii”: el aplică, precum neinspiratul Heidegger, fenomenologia pentru a ne convinge de spontaneitatea președintelui, umflând vizibil prea subțirelele calități ale persoanei.

Opinia mea este că intelectualitatea din România ar trebui să ia în seamă iarăși și iarăși ceea ce Seton Watson scria în 1945: „toate trăsăturile menționate, mizeria țăranilor, brutalitatea birocratică, educația falsă și o clasă privilegiată căreia îi lipsește orice simț al responsabilității sociale, ai căror cei mai privilegiați membri au fost gata să-și trădeze de la o zi la alta principiile, în schimbul unei primiri la liderul suprem, toate acestea au existat în România în grad proeminent”¹⁵ (Seton Watson, *Eastern Europe between the wars*, 1945). În mod perceptibil, la noi, este nevoie astăzi de o „revizie culturală”, care să înceapă cu atitudinea intelectualității. O redau succint cu câteva sintagme. Toma d’Aquino arăta că nespunerea adevărului („prostia” în limbajul său) este „păcat”¹⁶. Recent, nu altcineva decât Angela Merkel scria: „creștinismul nu este apolitic”¹⁷, încât,

prin implicație, concepții cu mai puțină substanță morală sunt și mai puțin apolitice.

La noi, mulți intelectuali își ascund oportunismul sub deviza „eu sunt apolitic”. Să o spunem direct: România este singura țară în care apolitismul a ocupat scena după 1989, iar țara noastră o duce, ca efect, cel mai rău dintre cele cu evoluție istorică asemănătoare. În fapt, trebuie făcută, și în cultura română, distincția dintre apartidism și apolitic: poți să nu fii într-un partid sau altul, dar nu poți să fi apolitic! Să o spunem și mai direct: trăim, în definitiv, într-o Românie ce rămâne în urmă datorită „constelației politice” și „atmosferei intelectuale”. Suntem o țară în care viața oamenilor trece, vrând-nevrând, prin decizii politice, ca oriunde în lumea civilizată. Nu este oare mai fără de „păcat” să luăm în seamă această situație și să chestionăm politica, în loc să ne prefacem că nu avem de a face cu politica și să acceptăm adesea în tăcere ceea ce nu este acceptabil? Cu această întrebare închid cuvântul meu, adăugând doar promisiunea, ca nou membru al comunității Universității din Suceava, de „a lua lucrurile din temei”, mereu, ca să-l citez pe Eminescu, fiul cel mai profilat de până acum al Bucovinei.

Note:

1. Vezi Friedrich Heer, **Anfang Europas**, Europa Verlag, Wien-Zürich, 1949, p.15. Vezi și Andrei Marga, **Filosofia unificării europene**, EFES, Cluj, 2003, cap. I.
2. Daniel Chirot, **Causes and Consequences of Backwardness**, în Daniel Chirot (ed.), **The Origins of Backwardness in Eastern Europe. Economics and Politics from the Middle Ages Until the Early Twentieth Century**, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, London, 1989, p. 5.
3. Vezi dezbateră reunită în volumul Daniel Chirot (ed.), **The Origins of Backwardness in Eastern Europe. Economics and Politics from the Middle Ages Until the Early Twentieth Century**.
4. Vezi Andrei Marga, **Filosofia unificării europene**, p. 31-32.
5. Vezi Andrei Marga, **Raționalitate, comunicare, argumentare**, Dacia, Cluj, 1991.
6. Wolfgang Schluchter a reluat, în **Die Entstehung der bürgerlichen Lebensführung. Max Webers Erklärungsmodell**, în W. Schluchter, **Unversöhnte Moderne**, dezbateră asupra acestui aspect al operei lui Max Weber și a indicat existența unei maniere "cumulative" de abordare a acestui aspect la Max Weber.
7. Douglas C. North, **The Paradox of the West**, în R. W. Davis (ed.), **The Origins of Modern Freedom in the West**, Stanford University Press, 1995, p. 9.
8. Andrei Marga, **Relativismul și consecințele sale**, EFES, Cluj, 1998, p. 44-45.
9. Daniel Chirot, op. cit., p. 8.
10. Ibidem, p. 9.
11. Ibidem, p. 11.
12. Ibidem p. 10.
13. Am argumentat teza oportunității „reviziei culturale”, în Andrei Marga, **Relativismul și consecințele sale**, cap. 3 al părții I.
14. Thomas Mann, **Deutsche Hörer! Radiosendungen nach Deutschland aus den Jahren 1940-1945**, Fischer, Frankfurt am Main, 2004, p.149)
15. Seton Watson, **Eastern Europe between the wars**, Cambridge University Press, 1945.
16. <<**Dummheit ist Sünde**>>. **Thomas von Aquin im Interview mit Hans Conrad Zander**, Patmos, Düsseldorf, 2009, p.51.
17. Robin Misha (Hrsg.), **Angela Merkel – Machtworte. Die Standpunkte der Kanzlerin**, Herder, Freiburg im Breisgau, 2010, p.50.